

Palju õnne!

80

6. veebruar

Olli Kõiva – folklorist

23. märts

Tiiu Salasoo – *Mäetaguste* toimetuskolleegiumi liige

75

9. jaanuar

Mall Hiemäe – folklorist

6. veebruar

Luule Krikmann – kauane *Mäetaguste* keeleteoimetaja

70

8. aprill

Kristi Salve – folklorist

31. oktoober

Mihály Hoppál – ungari etnoloog ja šamanismiuuriija

65

11. veebruar

Igor Tõnurist – folklorist

23. mai

Rein Saukas – folklorist

60

2. märts

Janīna Kursīte – *Mäetaguste* toimetuskolleegiumi liige

19. detsember

Tamara Luuk – *Mäetaguste* toimetuskolleegiumi liige

50

25. august

Ülo Valk – folklorist

Eestlased ja setud Krasnojarski krai külates

Põhjuse seekordseks Siberi-reisiks (19. aprillist 18. maini 2012) andis Krasnojarski Eesti Selts – Siberi ainukesel eesti seltsil täitus 20 tegevusaastat. Seltsi eestvedaja Vera Nikolajeva saatis peokutse. Teele asusime kolmekesi: minuga ühes kolleeg Andreas Kalkun (mõlemad töötame Eesti Rahvaluule Arhiivis) ja filmimees Vahur Laiapea, kel plaanis film Siberi setudest. Välitööde teisel poolel vahetus filmija – meiega liitus Kunstiakadeemia doktorand Eva Sepping. Siis töötasime peaausjalikult krai lõunaosas asuvais põhjaeesti keelekasutusega külates.

Andreas Kalkuniga olime saanud äsja valmis multimeedia kogumiku “Siberi setode laulud”. Nüüd oli hea põhjus tehtud tööd esitleda ja laulunaisi kingitusega rõõmustada. Neli-viis aastat tagasi salvestasime kahel suvel Krasnojarski kraisis elavatel setudel hulga laule, parkümmend aastat varem oli samas töötanud Igor Tõnurist.

Krasnojarski krai pakub imelisi loodusvaateid, aga sinna tasub minna ka eestlasi otsima – kümne aasta taguste andmete põhjal elas kraisis umbes 4000 eestlast. Just siin asuvad suurimad eestlaste külakogukonnad – Krasnojarskist ligikaudu 170 km kaugusel Partisanski rajoonis on setu küla Hait (vn Haidak, elanikke u 160–170) ning Minussinski piirkonnas põhjaeesti keelekasutusega Ülem-Suetuk (Suetuk, vn Verhnij Suetuk, u 130 eestlast).

Pidustustel Krasnojarskis endises Lenini muuseumis kohtusid Haida küla setu memmed Ülem-Suetuki puhkpilliorkestri noormeeste-neidudega. Omavahel suhtlemiseks pidid nad kasutama vene keelt: setud eesti kirjakeelt ei mõista ja Suetuki eestlased ei saa omakorda aru setu keelest. Ka kultuurilised erinevused on märgatavad: Siberi setud on 19. sajandi viimasel kümnendil ja 20. sajandi algul Siberisse väljarännanute järglased, ortodoksid nagu emamaalgi. Põhiosa nende pühi on seotud kirikukalendriga, setu tares on tänapäevalgi pühasenurk ja setu laul kõlab eestlaste omast sootuks erinevalt: lauldakse mitmehäälselt, eeslaulja ja kooriga, võimekas laulik kasutab traditsioonilisi vormeleid ja põimib ka igapäeva elu laulu sisse.

Ülem-Suetuk asutati umbes 160 aastat tagasi Vene tsaari poolt väljasaadetutest, esmalt luteriusulistest asundusena. Täiendust saadi hilisemate Eestimaalt väljarännanute arvelt. Pikapeale jäid külas elanud soomlased vähemusse, küla suhtluskeeleks sai eesti keel. Suetukis on ümbruskonna vanim pasunakoor (asutatud 1901. aastal) ja vanim säilinud luteri kiriku hoone. 1990. aastail muudeti kirik, mida nõukogude aastail kasutati klubina, taas sakraalhooneks. Taastati kiriku torn, tornikell on jälle omal kohal, mõned aastad tagasi aitasid Ameerika misjonärid hoone siseruume remontida. Kirikus pole aga elektrit ega kütet. Kogudus kuulub Ingeri Evangeelse Luterliku Kiriku koosseisu ja on pastor Vitali Sergejevitš Lutšagovi hoole all, teenistust peab ta vene keeles. Igaks jaanipäevaks oodatakse pastorit Eestist, külarahvale on oluline saada vahel harvagi osa emakeelsest jumalateenistusest.

Seekordset kogumistööd alustasime setude juurest Haidast ja selle kõrval asuvast Bulatnovast (vn Bulatnovka, elanikke u 20). Parajasti oli *raadovits*, esivanemate mälestuspäev, mil setudel on kombeks käia omaste kalmudel. Ilm juhtus olema erakordselt külm ja tuuline, nii et pikemalt kääbastele ei jäädud. Ometi laotati otse kalmule või juuresolevale lauale keedetud munad, pliinid, maiustused, vorst-juust, leib, välismaised puuviljad, pudel kangemat jm.

Haida külamuuseumi juhataja Galina Jevsejeva näitas meile paar aastat tagasi muuseumi tarvis saadud maja ja sealset väljapanekut, varem hoiti eksponaate kooli juures asuvas muuseumitoas. Haida külaklubis ootasid meid naised, laud kaetud ja laulud suul. Rõõmustav oli tõdeda, et naiste lauluansambel Lill on saanud täiendust uute lauljate näol, samas on kurb, et mõned suurlaulikud nagu Petersoni Manni ja Kunaski Liide haigete jalgade pärast kaugemale kontsertreisidele ei pääse. Peaaegu kõigil omaaegsetel lüpsinaistel on jalad haiged: ränkraske laudatöö, ka talvel külmaga (Siberis võib olla oma 50 kraadi külma) olnud naistel kummisäärrikud jalas.

“Siberi setode lauludest” juba teati – juubelipidustustel osalenud laulunaised olid saadud kingitust teistele näidanud ja kuulatagi lasknud. Kõigis peredes muidugi tänapäevaseid tehnilisi vahendeid pole. Aga inimesed on leidlikud: naabri kodus mängiva CD kuulamine sai nii mõnelegi vanainimesele võimalikuks telefoni abil. Lauatelefonid on pea igas peres, rajoonisisesed kõned on seni tasuta. Telefon on vanainimestele oluliste teadete edastamise kõrval ka suhtlusvahend. Mobiiltelefonidki on külla jõudnud, kuid leviga on seni veel nigelasti. Internetiühendus on vaid koolimajas, seegi piiratud juurdepääsuga. Mõned aastad tagasi kadus Haida külast põhikool, kardetakse ka algkooli sulgemist. 4klassilises koolis õppis 2011./2012. õppeaastal õpetaja Nadežda Petrovna Romanova käe all vaid kolm last. Õpetaja on mures tööhõive pärast külas. Ta leiab, et lastel on parem, kui vanemad tööl käivad. Kui pole tööd, pole ka inimestel igapäevast kohustust hommikul tõusta ning nad muutuvad laisaks, arvab ta. Pärast ühismajandite lagunemist 1990. aastail on külaelanike arv järjest vähenenud: ettevõtlikumad noored lahkuvad linnadesse jm. Umbes 60 aastat kollektiivmajandi-elu (Venemaal moodustati kolhoosid enamasti ajavahemikul 1928–1935) on mõjunud eraalgatusele pärssivalt. Vananeva elanikkonnaga külates on ka keeruline ettevõtlust arendada. Tõsi küll, mõned on leidnud kohapeal rakendust: Elmar Kaup peab Haida küla ainsat poodi, kasvatab kariloomi ja põlluvilja. Üks Petersoni Manni poegadest hakkas *fermeriks*. Järjest enam levib kaugtöö – mehed on kuude kaupa kodunt eemal põhjaaladel raha teenimas (nt Norilskis, Kamtšatkal jm). Kui kokkulepped peavad, võib hästi teenida. Aga mõnikord läheb ka kehvasti, ja loodetud tasu jääb üldse saamata: korrektseid lepinguid sageli pole. Venemaal saavad naised pensionile endiselt 55aastaselt ja mehed 60selt. Just mehed ei pea sageli sellegi tärminini vastu. Üks põhjustest on muidugi alkohol. Joomisse suhtumine on kahetine: ühtpidi tunnistatakse probleemi olemasolu, teisalt on siberlaste seltskonnas karsklaseks jääda või ühe pitsiga piirduda äärmiselt keeruline: ikka ärgitatakse veel üht napsu võtma. Ja enamasti on tegemist kange omatehtud samakaga. Ka ei peeta külavahel joobnuna roolis olemist suureks patuks.

Paljud Siberi eestlased on rajooni tööveterani austava nimetuse välja teeninud. Pensionid on Venemaal viimase viie aasta jooksul jõudsasti kasvanud ega jää enam kuigivõrd Eesti omadele alla. Majandis traktoristi-autojuhi ametit pidanud mehed või laudas töötanud naised saavad pensioni keskmiselt 10 000–12 000 rubla. Kel lühem tööstaaž või viimastel tööaastatel viletsam palk, saab muidugi vähem. Maainimesele, kel veel jaksu, on abiks oma aiamaa ja loomad. Järjest enam pensionäre loobub loomapidamisest – pensioniga suudetakse juba toime tulla.

Võidupüha, 9. mai puhul oli sedakorda neli töövaba päeva. Elus olevaid sõjaveterane jääb mõistagi järjest vähemaks, kuid pühadeks valmistuti hoolega. Vanainimesed said postitsi presidendi allkirjaga tervitusi. Lapsed õppisid teemakohaseid luule- ja muusikapalu, rajoonikeskustes ja linnades toimusid miitingud-rongkäigud. Ilm pidustusi ei soosi-

Hüvastijätt Minussinski eestlastega. Vasakult: Andreas Kalkun, Liidia Lutsinina, Alvina Južakova, Anu Korb ja Amalia Trošina. Eva Seppingu foto 2012.

nud. Minussinkis, kus meie 9. mai vastu võtsime, oli igatahes külm, tuuline ja sajune. Üldse oli Siberi kevad tänavu hiline. Mõneti oli see meile õnneks, sest kiired kevadtööd ei tõmmanud inimesi jutuvestmise juurest eemale.

Teel rajoonikeskusest Karatuzskojest Suetukki avanesid meie ees hingematvalt uhked looduspildid. Pastor Vitali pidas siin-seal auto kinni, et me saaksime ümbrust nautida, samas kirus ta treppi sõidetud kruusateid. Mina, kes ma olen mitmes Siberi piirkonnas põhjatute teedega kokku puutunud, leian, et Krasnojarski krai eestlaste küladesse viivad teed on üsna korrallikud: vähemalt pääseb ka vihmade aegu külast sisse-välja liikuma. Aga paremate teede aeg on siin kestnud vaid 20–30 viimast aastat. Suetuki uulitsad said asfaltkatte alla ning tee külaservas asuva surnuaiani tänu 1990. aastail seal kolhoosiesimehe ametit pidanud Pooli Aleksi ettevõtlikkusele. Aga ka külanaised oskavad endi eest seista. Vladimir Putini valimiskampaania raames toimunud telesaatesse, kus tavainimesed said olmemuresid kurta, helistas Suetuki naabruses asuva Ülem-Bulanka (Pulan, vn Verhnjaja Bulanka) küla memm Maali ja kurtis lagunenenud jõesilla üle. Mõne päeva pärast olnud töömehed kohal ja parandanud silla. Nii toidetakse usku “isakesse tsaari”.

Paarkümmend aastat tagasi äratas Suetuki külarahva seas üleüldist imestust Pooli Aleksi ehitatav nelja kambriga elumaja – mis ta nii suure majaga peale hakkab! Nüüd on külla kerkimas märksa suurem kivist hoone. Siin-seal püütakse uuendada vanu ristpalkelamuid, uus trend on paigaldada majale plastaknad.

Suetuki külas sattusime Villa Manni matustele. Manni veetnud viimased viis aastat Motorski vanadekodus, sest vajas ööpäevaringset hoolitsust, lapsed aga elavad kaugel, kaks koguni Rootsis. Vanadekodusse enamik külaelanikke ise sattuda ei tahaks. Ja Manni lahkumine maisest elust juhtus halvale ajale: pühade tõttu ei saanud surmatunnistust ja surnut neli päeva kätte, rajoonikeskuse morgis, kus oli neil päevil pikalt voolukatkestus, kippus surnu halvaks minema. Aga naabri-Linda korraldas Mannile igati väarikad matused jumalasõna, matuselaulude, puhkpilliorkestri ja uhke peielauaga. Suetuki külamatja Triikmani Miina tunneb traditsiooni, tal on vajalikud tekstid omakäeliselt kaustikusse üles tähendatud, naised aitasid lauluga kaasa. Surnu õuest

väljaviimisel lükati pingid, kus surnukirst seisis, kombekohaselt ümber – vältimaks uut surnut. Kalmistult tulnud peielised mahutati kahte tuppkaetud laudade äärde – eraldi naiste- ja meestelaud. Peielaua valmistas Linda koos abilistega ning hoolitses, et millestki puudu ei tuleks. Esmalt pakuti frikadellidega nuudlisuppi, seejärel kotlette, kartuliputru, sülti, kartulivorsti, praekala; laual oli valge leib, heeringas, skumbria, erinevad salatid; veidi hiljem pakuti *prossa*- ehk hirsiputru, paksu kisselli, pliine, pirukaid, puuvilju, komme ja kohalikku hõrgutist – jahvatatud toomingamarjadest kooki. Ka alkoholivalik oli rikkalik: poeviin, omatehtud samakas, *paierga*-konjak, jõhvikavein. Järgmisel päeval käidi Manni kalmukünkal väiksema seltskonnaga, Miina luges taas jumalasõna ning naised laulsid surnulaule.

Külas on ülekaalus küll pensioniealised naised, kuid seis pole veel lootusetu, noori on ikka ka. Suetuki külas on üle kahekümne vallalise noormehe, paljud neist löövad kaasa kohalikus puhkpilliorkestris. Tantsupidusid on külas paraku keeruline korraldada, sest sobivas vanuses tütarlapsi napib. Just tüdrukud on varmad külast lahkuma – õppima või tööle. Nii et pruudid põud. Sajandijagu tagasi tõi nii mõnigi nooriku Eestimaalt, kuid tänapäeval sellele eriti lootust ei saa. Üks erand siiski on – Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi poolt Suetukki eesti keele õpetajaks suunatud Airi Lauri läks külas mehele ega kavatsengi Eestisse naasta. Külaellu on Airi nii sisse elanud, et väliselt ei erine ta teistest külanaietest millegi poolest. Lüpsma õppinud ta oma sõnul alles Siberis, kuid loomapidamisega saab edukalt hakkama. Eesti keelt õpetab Airi Suetuki koolis ikka edasi, lisaks ka inglise keelt. Kõik lapsed muidugi eesti keele õppimisel suurt mõtet ei näe, kuigi suvised keele- ja kultuurilaagrid on Eesti huvi kasvatanud. Suetuki põhikoolis õppis 2011./2012. õppeaastal 13 last, kolm neist lõpuklassis. Airi arvab, et kui kool veel paar-kolm aastat vastu peaks, hakkaks tasapisi lapsi juurde tulema. Siberi külma ja tuisuga paarikümne kilomeetri kaugusele kooli jõuda on üsna keeruline, laste haridus võib külmapühade tõttu lünklikuks jääda. Väikeses Ülem-Bulanka külas pole kooli juba ammu.

Suetuki ja Pulani külas tuhnivad sead vabalt ringi – seega saab siit tõelist maheliha. Pastor Vitali toob sellega seoses välja ka teise positiivse külje – kui sigu saab vabalt ilma aedikuteta pidada, pole siinkandis vargaid. Isiklik loomapidamine on üks äraelamisviise. Aga leidub ka ettevõtjaid-*fermereid*, kes teistelegi tööd pakuvad, näiteks Lindre Äрни, Brammani Jaan, Aboldini Sass. Interneti (v.a koolimaja) puudumine ja vilets mobiililevi võib tänapäeval muidugi ettevõtlust pärssida.

Siitkandi linnadesse (Minussinsk, Abakan) elama asunud eestlased lävivad sünniküla rahvaga tihedalt ning püüavad võimalust mööda ikka küla jaanitulele jõuda. Tundub, et siinsetel küladel on veel lootust.

Välitöid ja kogutud materjali arhiveerimist toetasid rahvuskaaslaste programm, projekt “Osalemine Krasnojarski Eesti Seltsi juubeliüritustel, pärimusekogumine Krasnojarski krai eestlaste juures ja kogutu kättesaadavaks tegemine”, riiklik programm “Eesti keel ja kultuurimälu”, projekt “Eestlased Venemaal: asustuslugu ja pärimus”; ETF projekt 9066 “Etniline ja rahvuslik diasporaakogukondades”.

Anu Korb

Huumor sotsiaalpoliitilisel väljal

Rahvusvaheline huumoriuurijate (International Society of Humor Studies – ISHS) 2. konverents peeti 25.–29. juunini 2012 Krakówis, selle peakorraldajad olid Władysław Chłopicki (Krakóvi Jagiellonia Ülikool) ja Dorota Brzozowska (Opole Ülikool). Huumorikonverentsi algus oli paljutähenduslik: konverentsirahva esmakohatumise paik oli Euroopa kõrgkool, aadressiga Westerplatte 11; õhtu sujudes andis konverentsikorraldaja Władysław Chłopicki rahvale teada: peate pidu endises NSVL esindushoones, samas saalis on toimunud NLKP parteijuhtide esindajate suunavad vestlused Poola kohalike parteijuhtidega.

See äratamine toimus jaanipäeva järgsel suvepäeval, 25. juunil 2012. Huumorikonverents on ülemaailmne, ja erinevate maade huumoriuurijad suhtuvad ajaloolisse infosse erineva tundlikkusega. Minule ajakirjanduse ja tsensuuri uurijana on pilt selge, tagasiteed saalist tänavale saadab teadmise, et siin on ideoloogiaroomid parkide vilus olemas olnud. Samas aktualiseerub teadmine Ameerikast, kus suur depressioon elati üle suuresti toetudes *jokeism*’ile kui ideoloogiale (Billington 1982), et naer võib ühtlustada sotsiaalset kapitali ja suurendada ideoloogilist usalduslikkust (Putnam 1995a; 1995b) ning näiteks Iisraelis on püütud teha meetodilist meelelahutusmeediat ühiskonna suunamiseks (Katz jt 1997). Selles kõiges on põhiliseks uuringuaineks valdavalt ikka tekstid (Fürsich 2009; Pickering & Lockyer 2005).

Konverentsil eristuvad selgelt huumoriuuringud kui refleksiivsed klassikalised teadused (sh etnohumor, psühholoogia), huumori sotsioloogia ja huumoriuuringud kui osa tuleviku- ja tehnouuringutest (digiandmebaasid, digimodelleerimine jm).

Eesti ja Poola huumoriuurijate koostgevuse tulemina on ilmunud raamat, huumori võrdluste paneeli veavad Liisi Laineste Eesti Kirjandusmuuseumist, Władysław Chłopicki ja Dorota Brzozowska.

Poola huumori kontekstis Eesti huumoriuuringute piir ereneb. Władysław Chłopicki “*Stand-up* komöödia Poolas?” ja Liisi Laineste “Komöödia Eestis: *Stand-up* ja identiteet” esituste võrdlus toob esile Poola komöödia kabareeliku algupära *versus* Eesti püstijalakomöödia kui identiteedi-komöödia aeglase kujunemise viimastel aastakümnetel ning kiire kujunemise viimastel aastatel – kas nüüd on Eestis aeg küps? Siin näeme olukorda, kus uuringuvalmidus on materjalist pool sammu eeski, ootab materjali sünde ja kujunemisi.

Londonis *stand-up*i uuriv Sharon Lockyer on aga jõudnud järeldustele, et naeru täis ruum oma järjest mitmekesisustuvate žanrite ja kasvava interaktsiooniga veab suurt bisnist, mille äriobjektiks on naeruaeg.

Eesti huumoriuurijatele on hingelähedane küsimus, mis saab etnilisest huumorist digiajal, kas tõesti jõuab kätte naljade *copy-paste* multipliteerimise aeg. Lillian Boxman arvab, et digiajastu sunnib ümberhindama ettearvatuse tekstides, uutest ja vanades naljades, sisus ja vormis ning üldisemalt kogu sümbolilise sfääri, mida see muudab. Giseline Kuipersi ja Barbara Van der Enti etnilise huumori sotsioloogilises võrdlevas uuringus aastatest 1995 ja 2012 selgub, et uuesti on esile kerkinud Teise maailmasõja naljad ning juudi-saksa naljad oma stereotüüpsuses; uudsena on ilmunud islami naljad, mis viitavad migratsiooni ja kultuuripoliitikate valdkondade olulisusele. Igapäevahuumori ja elu-olu seoseid uurivad Kim Edwards ja Rod Martin järeldasid, et inimsuhtluses toimib arendavana nii positiivne kui ka negatiivne huumor.

Poliitilise huumori teema võimaldab rahvusvahelisi võrdlevaid kommunikatsiooniuuringuid.

Marcin Poprawa Poola poliitilise huumori uurijana rõhutab situatsioonide võrdlust ajas, kus (poliitiliste) aegade võrdlus kannabki endas ka varjatud huumorit ning pakub ühiskonnas üldist intertekstuaalsust.

Ksenia Šilihhina Voronežist rõhutab oma Putini-uuringutes, et nalja-uuring kannab kultuurilist funktsiooni. Tema metapragmaatiliste markerite 'ma ei tee nalja, räägin tõsiselt' kui arutlust ja ambivalentsust pakkuvate *bona fide / non-bona fide* mudelite käsitus näitavat kommunikatsioonis kõneja ja vastuvõtja refleksiivsust, ratsionaalsust, dünaamilisust. Poliitilise nalja uurijad rõhutavad, et kontekst ning referentsid esinevad ikkagi pikemas ajas, sh referentsid nõukogude aega. Majken Jul Sørenseni uuringus on poliitiline huumor 'tõsine väljakutse ratsionaalsusele'. Villy Tsakona uuringus parlamendihuumorist leidub tähelepanek, et opositsioon on humoorikam kui võimuparteid.

Huumori sotsioloogia suunal on huvipakkuvaks käsitluseks huumori ja naeru seos normidega, normatiivsusega. Sotsioloog Josianne Boutonnet on sellele järeldusele jõudnud erinevate täiskasvanute rühmade verbaalselt väljendatud sotsiosuhete uuringus. Uurides Smolenski lennuõnnetuse tõlgendamist 2011. aasta Poolas Hatõn 2na ja selle tõlgenduse pärinemist Poola kommunistlikust režiimist rõhutavad jaapanlased Yoshimi Ito ja Hirotarō Sasaki väljastpoolt survestatud poliitkorrektsete tõlgenduste jätkumist tänapäeva Poolas.

Huumor on seotud intelligentsusega ning eeldab kriitilise lugemise võimet, tutvustab Larry Ventis USAst oma eksperimenti "kiire" ja "aeglase" mõtlemise erinevusi huumori mõistmisel.

Psühholoog Andrea Samson Stanfordinist näitab huumorit kui negatiivsuse maha-laadimise strateegilist elementi.

Šveitsi teadlaste domineerimisel on eraldi teemaks kujundatud gelotofobia ja nn positiivse psühholoogia liin. Gelotofobia sümposiumi tutvustuses kõneleb prof Willibald Ruch (Zürichi ülikool) oma teoreetilis-praktilisest suunast nn positiivse psühholoogiast (PP). Kuivõrd on huumor seotud nn positiivse psühholoogiaga? Kas on olemas uuringute negatiivne kallutatatus üldise tendentsina? Kas positiivne psühholoogia (PP) saab sellele suunale vastu – kas ja kuidas on võimalik üldiselt domineerivale ja levivale negatiivsusele vastu seista?

Huumoriteooriasse ja filosoofiasse võime liigitada Christian F. Hempelmanni käsitus nalja loogikast, Julia Tayloriga käsitus nalja ja mitte-nalja piiride määratlemisel, Katalin Pali Sokratese käsitusel. Samuti Tartus 1967. ja 1971. aastal Juri Lotmani ja Mart Rummeliga koos arutanud Victor Raskin Purdue ülikoolist, kelle suund on jõuda huumori ühtse teooriani, huumori klassifitseerimiseni. Selle aluseks peab Raskin ontoloogilist semantikat (OSTH – *Ontological Semantic Theory of Humor*).

Huumoriteooriate üheks teooriaks kokku saamine pole kerge ettevõtmine, aga kindlasti mitte ka päris huumor.

Maarja Lõhmus

Kirjandus

Billington, Monroe 1982. The new deal was a joke: Political humor during the great depression. *Journal of American Culture*, lk 15–21 (doi:10.1111/j.1542-734X.1982.0503_15.x).

Fürsich, Elfriede 2009. In defense of textual analysis. Restoring a challenged method for journalism and media studies. *Journalism Studies*, 2009, lk 238–252.

Katz, Elihu & Haas, Hadassah & Gurevich, Michael 1997. 20 Years of television in Israel: Are there long run effects on values, social connectedness, and cultural practices? *Journal of Communication* 47(2), lk 3–20 (doi:10.1111/j.1460-2466.1997.tb02703.x).

Pickering, Michael & Lockyer, Sharon 2005. *Beyond a joke. The limits of humour*. Palgrave Macmillan.

Putnam, Robert D. 1995a. Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy* 6(1), lk 65–78 (doi:10.1353/jod.1995.0002).

Putnam, Robert D. 1995b. Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics* 28(4), lk 1–20 (doi:10.2307/420517).

Doktoritöö leedu vanasõnadest

28. juunil 2012 kaitses Dalia Zaikauskienė (pildil) Vilniuse ülikoolis doktoritöö *Lietuvių Paremijos XX–XXI a. Sandūroje: tradicija ir inovacija* [Leedu vanasõnad 20. ja 21. sajandi vahetusel: traditsioon ja innovatsioon].

Dalia Zaikauskienė on töötanud 1997. aastast alates Leedu Kirjanduse ja Rahvaluule Instituudi parömioloogia uurimiserühmas, olles üks leedu vanasõnade ja kõnekäändude väljaande *Lietuvių patarlės ir priežodžiai* [Leedu vanasõnad ja vanasõnalised väljendid] (I–II, 2000–2008) koostaja ja toimetaja. Tema doktoritöö põhineb leedu vanasõnade ja kõnekäändude süstematiseerimisel ning elektroonilise andmebaasi rajamisel.

Järgnev ülevaade põhineb doktoritöö ingliskeelsel kokkuvõttel.

Dalia Zaikauskienė on veendunud, et vanasõnad ehk paröömiad, nagu autor eelistab kasutada, on vägagi elus žanr, mis kuulub tänapäevasesse suhtlusse samamoodi nagu sajandeid tagasi. Uurimusse on hõlmatud nii juba tuntud vanasõnad kui ka nende modifikatsioonid, st uurimuse objektiks on võrdväärseks vanad ja uued tekstid. Ajaliselt

piiritledes on tegemist empiirilise ainestikuga, mille kasutus jääb 20.–21. sajandisse. Autor on seadnud eesmärgiks kirjeldada traditsiooni ja innovatsiooni vahekorda mitte juhusliku ja kaootilisena, vaid süsteemsena, st klassifitseerimisele alluvana. Dalia Zaikauskienė on töös seadnud endale järgmised põhiülesanded:

- 1) võtta kokku leedu kaasaegse paröömilise uurimistöö ainestik ja eritleda paröömiaste kasutusvaldkondi;
- 2) kirjeldada paröömiliste üksuste nüüdisaegse kasutuse struktuurilist, funktsionaalset ja semantilist erisust;
- 3) võrrelda leedu paröömilist ainestikku rahvusvahelise andmestikuga.

Töö autor märgib mitmel korral, et leedu folkloristid on alles viimastel aastatel hakanud koguma ja uurima kaasaegset kultuuri, võttes vaatluse alla traditsioonilise rahvaluulega toimuvad muutused. Dalia Zaikauskienė arvates tuleb tänapäevast materjali käsitleda traditsiooni jätkuna ning sellisena esitab ta ka oma uurimisainest. Ta nendib, et mõningal määral aitab tema väitekirj täita lünka, mis on leedu parömioloogias tekkinud seoses kaasaegsest kultuurist möödavaatamisega. Ühtlasi loodab ta, et nii kogutud ainestik ja teoreetiline ülevaade kui ka tekstide tänapäevaste kasutussituatsioonide iseloomustus ning nendes kajastuv maailmavaate muutus peaksid pakkuma huvi nii fraseoloogidele kui ka sotsioloogidele, kultuuriuurijatele ja psühholoogidele.

Valdavalt on empiirilise materjali allikateks olnud viimase paari aastakümne perioodilised väljaanded ja muu meedia, samuti internet. Vähemal määral on uuringusse kaasatud ka kirjanduslikud tekstid. Ainestik nendest allikatest on autori enda kogutud. Lisaks on töös kasutatud rikkalikku arhiivimaterjali: Leedu Folkloori Arhiivi leedu vanasõnade ja vanasõnaliste väljendite kartoteek, leedu vanasõnade ja vanasõnaliste väljendite andmebaas (www.aruodai.lt/patarles/), Kaunase Vytautas Magnuse Ülikooli etnoloogia ja folkloristika osakonna elektrooniline andmebaas (<http://etnologijadb.vdu.lt>), Vilniuse ülikooli leedu keele osakonna tudengite poolt aastatel 2003–2004 kogutud materjal jne. Tähelepanuväärne on töös esitatud uus ainestik antivasõnade näol. Ühtekokku on uurimistöö järelduste aluseks 1500 antivasõna (*antiparemijos*) ja 670 uusvasõna (*naujosios paremijos*).

Dalia Zaikauskienė väitekirj koosneb sissejuhatusest, neljast peatükist, kokkuvõttest, bibliograafiast, töö autori publikatsioonide nimistust ja lisast “Antiparöömiaste sõnastik”. Dissertatsioonis on esitatud hüpoteesidena järgmised väited:

1. juhul kui käsitada folkloori kestva protsessina, mis ei välista muutusi, tuleb 20. ja 21. sajandi paröömiaste kasutust vaadelda selle protsessi loomuliku osana, mis on säilitanud olemusliku varasemast traditsioonist ning lisanud sellele uusi tunnusoone ja tähendusi; parim tunnistus vanasõnadest kui elavast folkloorist on vajadus kasutada neid ka tänapäeval;
2. anti- ja uusvasõnad on vanadega ühisjooni sisus, vormis ja kasutuses;
3. anti-vasõnade loomine ja uute paröömiaste esinemine on käsitletav vanasõnade arenguprotsessina, mitte juhusliku ja spontaanse seigana;
4. leedu paröömiaste andmebaasis ilmnevad muutused on tingitud nii sisemistest (paröömiaste endi areng) kui ka välistest teguritest (sotsiaalsed, ajaloolised, kommunikatiivsed);
5. uute paröömiliste üksuste nn pealetung on osa globaalsest protsessist.

Esimeses peatükis vaatleb autor lähemalt tunnustatud parömioloogide olulisimaid töid, milles on uurimisobjektiks just paröömiate tänapäevane kasutus. Ta toob esile asjaolu, et vanasõnade puhul on ikka ja alati rõhutatud traditsioonilisust kui määravat mõjurit – ühelt poolt teatavat sisulist ja vormilist püsivust, teisalt püsivust kasutuses. Autor kasutab traditsiooni tervikmõistet, mis sisaldab kõige tüüpilisemaid ja püsivamaid vormi-, kujundi- ja kasutusilminguid. Innovatsiooni all mõistab ta paröömia uut tähendust, uut kasutussituatsiooni ja uusi tunnuseid, mis on tingitud tänapäevasest kasutusest, st uutest funktsioonidest ja eripärasest sõnastusest.

Terminit “paröömia” kasutab Dalia Zaikauskienė mitte ainult vanasõnade ja vanasõnaliste ütluste kohta, vaid tunduvalt laiemas tähenduses: siia kuuluvad ka kõnekäänud, argivormelid, fraseoloogilised üksused, aforismid, maksimid, tsitaadid. Esimeses peatükis tegelebki autor vanasõnalise ainese piiritlemisega muust lühivormilisest materjalist, keskendudes kolme tüüpi paröömiatele, mis ajaliselt jäävad 20. ja 21. sajandisse: traditsioonilised paröömiad, antiparöömiad (rahvusvahelises terminoloogias käibel termin “antivanasõna”) ja uued paröömiad.

Paröömiate kasutuskeskkonnana tänapäeval toob autor lisaks tavakõnele esile meedia, reklaaminduse ja meelelahutuse. Kui varem on vanasõnade levikule aidanud kaasa kirjakeele levik (õpikud, ajakirjandus), siis leedu vanasõnade tänast koosseisu on kõige tugevamalt mõjutanud massimeedia. Käsitledes leedu paröömilise ainesega toimunud muutusi toob Dalia Zaikauskienė välja järgmised arenguetapid: 1) tähenduse kitsenemine või avardamine; 2) kujundi demetaforiseerumine; 3) vastandlike variantide tekkimine; 4) koomilise mõju suurenemine; 5) paröömiate lühenemine või pikemate variantide tekkimine; 6) kontaminatsioonide teke; 7) foneetiliste võtete kasutamise poeetilise mõju suurendamine. Sealsamas esitab ta ka ülevaate leedu traditsiooniliste paröömiliste üksuste funktsioonidest, sedastades, et vanasõnad säilitavad oma tüüpilised funktsioonid (pedagoogilised, didaktilised, psühhoteraapilised) ka esitatuna individuaalsetes situatsioonides.

Teises peatükis vaatleb autor lähemalt populaarsete traditsiooniliste vanasõnade kasutamist 20. ja 21. sajandil. Seejuures eritleb ta kahesugust kasutust – kanooniline ja loominguline – ning kirjeldab neid kasutusviise. Kolmandas peatükis vaatluse all olevate antiparöömiatena mõistab Dalia Zaikauskienė traditsiooniliste vanasõnade teisendeid. Tähelepanuväärne on seik, et tänini ei ole leedu parömioloogias seesugustele tekstidele tähelepanu pööratud. Oma töös rõhutab autor selle fenomeni rahvusvahelist iseloomu, märkides et leedu paröömiate hilisema kihistuse – 20. sajandi lõpp, 21. sajandi algus – puhul on täheldatav vene- ja ingliskeelse kultuuriruumi mõju. Dalia Zaikauskienė eritleb mitmekesiseid antiparöömiate loomise viise. Tähelepanuväärne on autori käsitlus antiparöömiliste tekstide erinevast loomusest – neid, mis säilitavad aluseks oleva vanasõna sisu ning omavad vaid mõningaid nihkeid vormis, nimetab autor tuntud vanasõna variantideks, teisi, mis on tunduvalt mängulisemad, peab ta aga omaette antivanasõnalisteks tekstideks. Populaarseimaks leedu antiparöömiate loomisviisiks on võrdväärset asendamine (kaheosalise vanasõna puhul) ja pikendamine kommentaari abil. Seesuguste tekstide autorite loomingulisus leiab tänapäeval väljundi peajasjalikult internetisaitidel.

Kolmanda paröömiate liigina kirjeldab Dalia Zaikauskienė nn uusi paröömiad. Selline eritlus – töö neljandas peatükis – põhineb võrdlusel traditsioonilise vanasõnaga. Siinkohal on tegu klassikaliste vanasõnadega sarnaseid omadusi evivate tekstidega, mis

on omandanud iseseisvuse ja teatava stabiilsuse. Üldistades tõdeb autor, et osa uutest paröömiatest on lühemad ja struktuurilt lihtsamad kui traditsioonilised vanasõnad. Ka olevat neile iseloomulik vähene kujundlikkus, mistõttu tuleb neid mõista pigem otseselt. Kontekstiga, milles neid kasutatakse, on nad seotud vaid assotsiatiivselt. Uute paröömiatena määratleb Dalia Zaikauskienė üpris mitmekesisist ainest: antiparöömiatetest tulenevaid tekste, tõlkeid, reklaamlauseid, tsitaate, autorifraase, traditsioonilistele paröömiatele sarnaseid ütlusi. Autor nendib, et tavakõnes ei erine uute paröömiate kasutamine traditsiooniliste omast, ent nende funktsioonid ja kasutamise eesmärgid on situatsioonikesksemad. Sarnaselt antivanasõnadele kohtab seda laadi ütlusi eelkõige ajakirjanduses, internetiportaalides ja -kommentaaries, aga ka reklaamides.

Dalia Zaikauskienė doktoritöös esitatud olulisimatest lõppjärgeldustest toon välja järgmised.

1. Paröömiatena ei tuleks vaadelda üksnes vanu klassikalisi vanasõnatekste, vaid ka nende modifikatsioone ja uute paröömiatena määratletavaid ütlusi. Tänapäeva ühiskonnas on suuline ja kirjalik traditsioon omavahel seotud ning ilmselgelt on paröömiate levikut tänapäeval mõjutanud enim nüüdistehnoloogia. Seesuguste tekstide kasutus on mänguline, tugevalt improvisatsiooniline, sest oluline ei ole mitte niivõrd paröömiate kohane kasutus, kuivõrd nende vaimukas ja tabav sobitamine keelekasutusse. Leedu viimaste aastakümnete paröömiad on mitmekesised nii struktuurilt, tähenduselt kui ka päritolult.
2. Traditsioonilisi paröömiad kasutatakse endiselt, ent nende süntaktiline struktuur, grammatilised ja leksikaalsed vormid on lihtsustunud, kaasajastunud, st neid kasutatakse enamasti modifitseeritud kujul peamiselt pigem tähelepanu äratamiseks ja meelelahutuseks.
3. Iseäranis silmapaistev on antiparöömiate loomine. Osa neist on lähedalt seotud traditsioonilise vanasõnaga, teised aga omandanud täiesti iseseisva ja teistsuguse tähenduse. Enamik leedu antiparöömiatetest on saadud varasemate tekstide leksikaalsete komponentide asendamise teel.
4. Uusi väga erisuguse päritoluga paröömiad ei ole leedu traditsioonis senini vanasõnalisteks peetud, kuigi andmebaas sisaldab enamasti massikultuurist pärinevaid tõkelaene.
5. Leedu paröömiate korpust on märkimisväärselt mõjutanud ühiskonna sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurilised muutused, samuti keelelised kontaktid.
6. Leedu paröömiatega toimuvad innovaatilised muutused on osa globaalsetest protsessidest.

Nagu autor märgib, peegeldab kogutud andmestik paröömiate nüüdisaegset kasutamist ning loob võimalusi edaspidisteks avaramateks, interdistsiplinaarsteks uuringuteks. Uut tüüpi keeleliste moodustiste rahvusvaheline iseloom peaks innustama arutlema üldiste sotsiaalsete ja kultuuriliste suundumuste, keelelise ja kultuurilise identiteedi üle.

Anneli Baran

12. rahvusvaheline huumori suvekool ja sümposium

12. rahvusvaheline huumori ja naeru suvekool “Teooriad, uurimistulemused ja kasutusvaldkonnad” (12th International Summer School and Symposium on humour and Laughter: Theory, Research and Applications) toimus sel aastal Ida-Soome ülikoolis Savonlinnas 2.–7. juulini ning sisaldas kuus päeva loenguid, mõttevahetusi ja sotsiaalseid üritusi. Kohtumise korraldasid professorid Pirjo Nuutinen ja Seppo Knuuttila. Sponsoritena toetasid üritust Kalevala Seura, Savonlinna Ooperifestival, Joensuu ülikool, Lõuna-Savo kunstinõukogu, kirjastus Mouton de Gruyter jpt. Suvekool peeti Ida-Soome ülikooli juures Savonlinnas, kus asub haridusteaduste ja õpetajakoolituse rakenduskõrgkool.

Suvekoolist võttis osa 16 õpilast, nende hulgas nii magistrante, doktorante, õppejõude kui ka huumoriuurimisest huvitatud praktikuid. Esindatud olid Soome, Venemaa, Šveitsi, Ameerika, Malaisia, Austria, Iirimaa ja Valgevene õppurid. Loenguid pidas 12 lektorit, ning kokku moodustas see 26tunnise õppeprogrammi, mille käigus käsitleti peaaegu kõiki tahke, mis huumori akadeemilisse uurimisse puutub, filosoofilisest lähenemisest (Seppo Knuuttila loeng “Is seriousness the opposite of humour and laughter”) rangelt metodoloogiliseni (Graeme Ritchie loeng “Annotating data”) välja. Lisaks igapäevastele loengusessioonidele toimusid hommikused individuaalkohtumised lektoritega, kellest populaarseim oli ilmselt Sidney ülikooli kultuuriuuringute professor Jessica Milner-Davis. Ka tema loengud, mis puudutasid valdavalt ida- ja läänemaailma vastuolusid huumori loomisel, tajumisel ja hindamisel, tekitasid kuulajates tugevat vastukaja, mis ei vaibunud ka kohvipauside ajaks. Lisaks kultuuriuurimuslikule suunale (mida laias laastus esindasid peale Davise ka professorid Jussi Pakkasvirta Helsingi ülikoolist, Seppo Knuuttila Joensuu ülikoolist, Christie Davies Readingi ülikoolist ja dr Liisi Laineste Eesti Kirjandusmuuseumist) oli arvukalt esindatud ka psühholoogiline paradigma. Sellealaseid loenguid pidasid peakorraldaja professor Willibald Ruch Zürichi ülikoolist, Gina Mireault Johnston State kolledžist USAs, ja Sven Svebak Norra teadus- ja tehnoloogiaülikoolist Trondheimis.

Väga elavalt, nagu juba mainitud, peeti vestlusi ka kohvipauside ajal. Sotsiaalsetest üritustest tuleks kindlasti esile tõsta võimalust kuulata värsket ooperit “La Fenice” Savonlinna ooperifestivali raames ning ühtlasi võtta osa ooperi autori Kimmo Hakola loengust “Composing a tragi-comic opera”, mis avas ooperiloomise telgitaguseid ja puudutas probleeme ja võimalusi, mida tekitab selline harjumatu ja uudne formaat muidu traditsioonilises ooperižanris.

Sotsiaalse programmi naelaks oli ekskursioon Parikkala skulptuuriparki, mis oli vabakutselise iseõppinud kunstniku Veijo Rönkköneni eneseväljendusvahendiks. Tema betoonist valatud skulptuurid, mis muuhulgas kujutasid kunstniku enda järgi vormitud jooga-asendite seeriat (milles on üle 100 erineva positsiooni) ning klaassilmade ja kunsthammastega varustatud rääkivaid kujusid, jätsid kõikidele esmaküllastajatele kordumatu mulje.

Järgmisel aastal toimub huumoriuurimise suvekool Magdeburgis, Saksamaal, kus korraldajaks on professor Holger Kersten sealsest ülikoolist.

Liisi Laineste

Kujundkeele uurimise konverents Stockholmis

Stockholmi metafoorifestival (The Stockholm Metaphor Festival) toimus 6.–8. septembrini 2012. Mõneti eksitava nimega üritus kujutab endast tegelikult rahvusvahelist kujundkõne uurimise iga-aastast konverentsi, mis on välja kasvanud Stockholmi ülikooli inglise keele osakonna korraldatud seminarist ning toimus tänavu juba kuuendat korda. Aastatega on sellest saanud oma valdkonna tippteadlaste kokkusaamine, mille raames peetakse ja kuulatakse ettekandeid, arutletakse töötubades ja vestlusringides kujundliku keelekasutuse võimalusi. Osavõtjaid on mitmelt erialalt, tänavu osalesid konverentsil mitte ainult keele- ja kirjandusteadlased, vaid ka psühholoogid, arstid, sotsioloogid.

Sel aastal osales konverentsil 59 esinejat 21 riigist. Peaesinejateks on igal aastal kutsutud oma ala tippteadlased. Varasematel kordadel on esinenud näiteks sellised tuntud kognitiivlingvistid nagu Zoltan Kövecses, Antonio Barcelona, Ray Gibbs, Ronald Langacker, Gerard Steen.

Tänavused plenaarettekandjad olid leksikoloog ja Briti inglise sõnaraamatute koostaja Patrick Hanks Suurbritanniast ning kirjandusteadlane Bo Pettersson Helsingi ülikoolist. Esimene keskendus metafoori ja võrdluse eritlemisele nn tavakõnes (*The Roles and Structure of Comparisons, Similes, and Metaphors in Natural Language*), teine metafoori ja narratiivi suhestumisele eri aegade kirjandusteostes alates Homerosest kuni David Lodge'ni (*Towards an Integrated Account of Metaphor and Narrative in Literature*). Hanks oli mõnevõrra kriitilisem just valitsevate arusaamade, iseäranis George P. Lakoffi ja Mark Johnsoni arutluskäikude suhtes, kuid teineteisest sõltumata rõhutasid mõlemad vajadust pöörata enam tähelepanu kujundite kasutamisele konkreetsetes tekstis, mitte lähtuda keele kasutusjuhtude analüüsimisel *a priori* abstraktsetest mõistelistest kategooriatest.

Lisaks ettekannetele toimusid töötoad ja arutelud. Selleaastase konverentsi kahe töötoa – *Linguistic and Conceptual Metaphors and their Relations* ja *Dickens and Figurative Language* (ajendatuna kirjaniku 200. sünniaastapäevast) – läbiviijateks olid Gerard Steen Amsterdami ülikoolist ja Leona Toker Heebrea ülikoolist. Steen on ühtlasi organisatsiooni Metaphor Lab eestvedaja, organisatsiooni põhieesmärgiks on seatud metafoorse teadlikkuse uurimine sotsiaalsetes situatsioonides. Festivalil varasematelgi aastatel üles astunud Steen oli sel korral lingvistika-alase töötoa eestvedaja ning esines ka elavat vastukaja leidnud ettekandega *Metaphorical Framing and Discourse Comprehension: Deliberateness, Consciousness, and Other Issues*. Ta toonitas kõigis oma etteastetes, et metafooride kasutamisega seoses tuleks rohkem uurida selle protsessi teadvustamist ja eesmärgistatust. Põhiküsimuseks on tema arvates, missuguseid metafoore kasutatakse teadlikult ja ka mõistetakse metafooridena ning seegi, millist mõju avaldavad need protsessid suhtlusele tervikuna.

Enamikus ettekannetes tegeldi peaaesjalikult kontseptuaalsete metafooride realiseeringutega nii ilukirjanduses kui ka igapäevases keeles, samuti nn spetsiifilistes keelekasutuskeskkondades, näiteks teadlaste, poliitikute, ajakirjanike ja meditsiinitöötajate kõnepruugis. Mitmed uurijad olid suunanud oma tähelepanu internetis leiduvale. Näiteks vaadeldi arvutiviiruse metafoorset mudeldamist (*Computer Virus: Conceptualization and Metaphorical Modeling* – Ekaterina Issajeva & Svetlana L. Mišlanova), tugevalt piltlike metafooride kultuurilist kohandamist veebis (*Verbo-pictorial Metaphor and Website*

Localisation: A cultural approach to the transfer of persuasive multimodal texts to the Greek Locale – Parthena Charalampidou) ja multimodaalsete metafooride kasutamist reklaamides (*Verbo-pictorial (Multimodal) Conceptual Metaphors in the Discourse of Lithuanian Advertisements* – Skirmante Šarkauskiene & Saule Juzeleniene). Tõdeti, et tänu internetile on visualisatsioonil üha olulisem roll ning sellega peab kujundliku keele mõistmise uurimisel üha rohkem arvestama.

Esmakordse ettekande Eestist tegi siinkirjutaja, teemaks kujundlik keelekasutus tänapäeva Eesti internetiühiskonnas. Oma ettekandes “On the Role of Phraseology in Online Media” käsitlesin uute keeleliste ilmingute olemust sotsiaalse meedia näitel. Täpsemalt vaatlesin eesti poliitikute keelelise käitumise mõju ühiskondlikele protsessidele, nagu olid selle aasta alguses ACTA-vastased sõnavõttud ja meelevaldused. Poliitikutelt pärinevad lentsõnad või tsitaadid hakkavad internetisuhtluses elama nn oma elu, muutudes ühel hetkel osaks igapäevasest keelelisest suhtlusest.

Nagu tõdes üks töötoa läbiviijatest, Gerard Steen konverentsi lõppsõnas, on metafoori ja kujundkõne uurimises küllalt neid kohti, mida tuleks edasi arendada. Nii on kognitiivistid tänini peaaegu mööda vaadanud semiootikas väljatöötatust. Universaalsete ilmingute ja kultuurisümbolite eritlemise asemel püritakse pigem üldiste kategooriate kohaldamisele kohaliku keele ja kultuuriga seotud ilmingute suhtes. Ka pööratakse metafoori kõrval vähe tähelepanu teistele kujunditele, rääkimata nende ja metafoori vahekorra määratlemisest. Nii pakkuski üks konverentsi põhikorraldajatest Christina Alm-Arvius välja järgmise aasta teemana metafoori suhestumise teiste kujunditega, iseäranis metonüümiaga.

Konverentsi toimumisajaks ilmus konverentsiesinejate ettekandeid tutvustavate teeside kogumik. Sama võib leida ka konverentsi kodulehelt aadressil <http://www.english.su.se/about-us/events/the-stockholm-metaphor-festival/the-2012-metaphor-festival>.

Anneli Baran

Kogukonnad arhiivis ja arhiiv kogukonnas

Eesti Rahvaluule Arhiiv 85

Eesti Rahvaluule Arhiivi 85. sünnipäeva puhul toimus 24. ja 25. septembril Eesti Kirjandusmuuseumis kahepäevane rahvusvaheline konverents “Arhiivid ja kogukonnad/ Archives and Communities”. Pealkirja kätketud kogukonna-mõiste viitab üheltpoolt sellele, et ehkki arhiivide nimed loovad sageli seose mingi konkreetse rahvuskogukonnaga (nt Eesti Rahvaluule Arhiiv, Läti Rahvaluule Arhiiv), on nende sisu alati tunduvalt heterogeensem. Teisalt on oluline, et ka kasutajaskond pole ühtne, vaid jaguneb erinevateks rühmadeks ning arhiiv võiks olla ruum nende erinevate rühmade dialoogi arendamiseks – just seesuguse dialoogi olemasolu võiks viidata arhiivi aktuaalsusele antud kultuurikontekstis. Fookusse asetatud teema tuli ettekannetes vaatluse alla nii minevikulises kui ka tänapäevases; kohalikus, rahvuslikus kui ka rahvusvahelises võtmes; nii küsimusena sellest, mida ja kuidas arhiveerida kui ka sellest, kuidas

juba arhiivis olevat tänapäevases kontekstis aktuaalseks muuta; kuidas tagada see, et potentsiaalne kogukond oleks arhiivis olevast teadlik, kuid samas ka see, et liigne avalikustamine kedagi ei solvaks.

Kogukonnaga kõige otsesemalt seostusid mitmed ettekanded, mis üritasid piiritleda erinevate arhiivide (või nende osiste) potentsiaalseid kasutajarühmi. Näiteks Indrek Kuubeni seadis oma ettekande “Arhiivid kui kogukonnad ja kogukondade loojad” keskmesse tänapäevase tehnoloogia kaasamise/hõlvamise küsimuse. Ehk siis: milliseid võimalusi pakub internet arhiivi ja kasutajate vahelise suhtluse viimiseks uutele – kogukondlikumatele, kommunikatiivsematele – alustele? Ning kuidas rakendada neid võimalusi nii, et suund kasutajamugavusele ja kogukondlikkusele ei tähendaks liigset lihtsustamist, informatsiooni kadu: kuidas tagada, et kogukonnaloomele suunatud e-arhiivi ja arhivaaridele harjumusliku päris-arhiivi struktuurid oleksid vastastikku tõlgitavad, dialoogivõimelised. Mari Sarv eritles oma ettekandes “Eesti Rahvaluule Arhiiv ja tema kogukonnad” laias laastus neli suuremat kasutajagruppi. Esiteks folkloristid, kellele ERA on ‘teaduskollektsioon’, ning kes on eelkõige huvitatud originaalmaterjalidele ligipääsemisest. Teiseks laiem avalikkus, kes ootab arhiivilt nii allikmaterjalide publikatsioone kui ka populaarsemaid käsitlusi: valmis tooteid lugemiseks, kuulamiseks ja vaatamiseks. Kolmandaks kohalikud kogukonnad, kes otsivad arhiivist materjale kohaliku identiteedi, paikkondlike eripärade eritlemiseks, need kogukonnad on sageli huvitatud ka ise väljaannete koostamisest ja materjalide valikus/tõlgendamises osalemisest. Neljandat rühma võiks nimetada praktikuteks, viimasteks on peamiselt rahvamuusikud, kes tulevad arhiivi inspiratsiooni ja eeskujusid otsima. Mari Sarve ettekandele oli heaks täienduseks ka Marju Kõivupuu ettekanne “Mõnda Hargla (Harglõ) kihelkonna rahvapärimumusest ja selle kogumisest”, mis keskendus ühe konkreetse paikkonna suhtele arhiiviga: mida on võimalik arhiivis selle paikkonna kohta teada, kui adekvaatne on see teave ajalises plaanis, kas ja kuidas on seda infot kasutatud tänapäevases paigaidentiteedi loomes ja turismis; kuidas põkkuvad arhiivi ja kogukonna ühendamisel erinevate tõlgendaja-rühmade huvid ja ootused. Kasutajarühmade teemat puudutas ka Svetlana Karm, ent mitte arhiivi kui terviku, vaid ühe konkreetse kogu näitel. Oma ettekandes “Eesti Rahva Muuseumi soome-ugri kogu viimasel kümnendil” arutles selle üle, kellele ERMi soome-ugri kogud on (ja peaksid olema) suunatud. Ta eristas kolm potentsiaalset kasutajarühma: uurija, kogutud objektidega seotud inimese järeltulija või konkreetse etnilise kogukonna liige, ning nentis, et põhiliseks tänapäevaseks kasutajaks on siinsed uurijad (enamasti tudengid). Teised kaks potentsiaalset sihtrühma jäävad kõrvale suuresti juba keelelistel põhjustel – info museaalide päritolu ja konteksti kohta on enamasti kättesaadav vaid eesti keeles. Karmi ehk mõneti nukras toonis ettekandega haakus põnevalt aga näide üsnagi vastupidisest juhtumist – arhiivisäilikkust, mis keelelistel põhjustel just arhiivi emamaal tähelepanuta jäänud, ning õige taustaga uurijani jõudnult tõeliseks arhiivileiukuks osutunud. Lina Sokolavaitė, tutvustas oma sõnavõttus “Leedu käsikirjade kolmanda köite (ERA, Leedu 3) saatust Eesti Rahvaluule Arhiivis” ühe Eesti Rahvaluule Arhiivis hoitava leedu folkloori sisaldava kogu loomise tagamaid. Sokolavaitė täpsustas kogu enese päritolu: tegu on keeleteadlase Peeter Arumaa Ida-Leedumaa (mis tol ajal kuulus Poola Vabariigile) küldes toimunud dialektoloogiliste ekspeditsioonide materjalidega, mis jõudsid ERAsse tänu Arumaa sõbrale Paul Aristelele. Sellest taustast ehk olulisem ja põnevam oli aga see, et materjalid sisaldavad üleskirjutusi piirkonnast, mis kuulub ka tänapäeva Leedu uurijate huvior-

biiti. Arumaa üleskirjutused pakuvad võimaluse tänapäevastele välitöömaterjalidele ajaloolise dimensiooni lisamiseks.

Üheks väga põnevaks, mitmeid ettekandeid läbivaks teemaks (mis oli esil ka Sokolaivaité ettekandes) oli üksikisikute (ja nende vahelise dialoogi) roll arhiivikogukondade ja -tekstide kujunemises. Rita Treija ettekanne “Anna Bērzkalne ja Oskar Looritsa kirjad: Arhiiviteematika” keskendus Läti Rahvaluule Arhiivi ja Eesti Rahvaluule Arhiivi asutajate vahelisele kirjavahetusele. Nende kahe üsnagi sarnase erialase biograafiaga teadlase kirjavahetus oli aastate lõikes ebaühtlane, kuid üheks tihedama sideme hoidmise ajaks oli just arhiivide loomise aeg, mil kirjades sattusid kõrvu isiklikud ja institutsionaalsed küsimused, teaduslikud arutlused ja arhiivi igapäevatöö korraldusega seotud praktilised probleemid. Selline epistolaarne vaatenurk on põnev just seetõttu, et rõhutab institutsiooni inimlikkust ning selle loomise taga oleva inimese isikliku suhtlusringkonna rolli institutsiooni kujunemises. Anu Korb, Kati Mikkola ja Ülo Valk lähenesid isiku ja arhiivi suhetele, keskendudes mitteprofessionaalsete rahvaluulekogujate kirjapanekutele kui dialoogiväljale eri (akadeemiliste ja mitte-akadeemiliste) kogukondade teadmiste vahel. Anu Korb kõneles oma ettekandes “Teadurid-arhivaarid ja Siberi korrespondent Rosalie Ottesson: dialoog aastatel 1969–1976” ainsa nõukogudeaegse Siberist pärit korrespondendi Rosalie Ottessoni kaastöödest ja suhetest arhiivitöötajatega. Ettekande keskmes oli ühelt poolt Ottessoni kui koguja üsnagi ambivalentne positsioon (tema kirjapanekud viitavad väga heale pärimuse tundmisele, kuid on sageli raamistatud nõukogude propagandaga). Teisalt aga ka tolleaegne arhiivipraktika: kogujaga suheldi arhiivipositsioonilt, talle anti konkreetseid juhiseid (nt keskenduda pärimusele ning hoiduda isikliku arvamuse avaldamisest; mitte adresseerida oma kirju konkreetsetele inimestele, vaid arhiivile kui tervikule). Korb viitab, et sellise suhtluse tulemusel omandasid Ottessoni kirjapanekud järk-järgult “arhiivikõlblikuma” ilme. Kati Mikkola sõnavõtt “Soome Kirjanduse Selts ja asjaarmastajatest rahvaluulekogujad” käsitles 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses tegutsenud asjaarmastajatest kogujaid kui arhiivi autoriteedi kriitikuid, kes järjepidevalt vaidlustasid arhiivi nägemust sellest, mida kõlbab kirja panna ja mida mitte. Mikkola ettekande keskmes oli üks konkreetne, üsnagi värvika elulooga rahvaluulekorrespondent: Vilko Itkonen (1872–1918), kes muuhulgas saatis Soome Kirjanduse Seltsile teosoofiast mõjutatud nõidusetõlgenduse. Ülo Valgu sõnavõtt “Uskumused, diskursused ja kogukonnad: kaalutlusi intertekstuaalsete uurimuste osas rahvaluulearhiivis” küsis selle järele, kuidas jõuda Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudes olevate tekstide kaudu minevikus eksisteerinud kogukondade ja nende maailmanägemiseni. Tekste tuleb uurida mitte kui eraldiseisvalt piiritletud, vaid kommunikatsioonile avatuid üksusi, üksusi, mis kannavad endas viiteid erinevatele kaasajas olulistele diskursustele. Konkreetsemaks näiteks, millest ettekanne lähtus, olid äikesega seotud pärimustekstide kirjapanekud, milles satuvad kõrvu religioossed, valgustuslikud ja mütoloogilised selgitused nähtuse taustast. Viimaseid kõrvutas Valk omakorda teiste kaasaegsetes kirjalikes tekstides (ajakirjandus, lugemikud jms) näha olevate tõlgendusraamidega. Ettekande peamiseks ideeks oli see, et pole mõtet keskenduda erinevate tõlgendusraamide vastandavale, teineteist välistavale loomusele, vaid sellele, kuidas konkreetset inimesed neid omavahel suhestavad ja sulandavad.

Kui viimati käsitletud ettekandeid võiks iseloomustada minevikule keskenduvalt, siis konverentsil oli ka mitmeid sõnavõtte, mis võtsid vaatluse alla kaasaegsed arhiivipraktikad. Svetlana Kosõreva ettekanne “Vepsa ekspeditsioonimaterjalide kogust

A. K. Glazunovi nimelise Petrozavodski Riikliku Konservatooriumi (Akadeemia) traditsioonilise muusika laboratooriumi rahvaluulearhiivides” tutvustas ühe konkreetse kogu loomise tausta, praegust töökorraldust ning tulevikku planeeritud publikatsioone. Ettekande keskmes oli küsimus uuritava traditsiooni väljasuremisest ning arhiivist kui selle kogukonna pärimuse edasikandjast. Mare Kõiva ja Rahel Laura Vesiku ettekanne “Kogukonnast arhiivi ja tagasi kogukonda” keskendus Bulgaaria tänapäevasele kalendrikombestikule ning sellega seonduva kogumistöö läbiviimise probleemidele. Kalendrikombestiku analüüsil põimisid nad kahe erineva uurimuse tulemusi: ühelt poolt interneti teel läbi viidud küsitlus Bulgaaria õpilaste hulgas (kodu ja kooli pühadekalendrite võrdlus) ning teisalt intervjuud erinevate Bulgaaria muuseumide töötajatega (muuseumide osa kohaliku kogukonna pühadekombestiku elustamises-suunamises). Ettekanne keskendus eelkõige probleemidele, mis seonduvad keelevaliku (intervjueritavad peavad saama end piisavalt vabalt väljendada, kuid ka uurijal peab olema võimalus dialoogis osaleda), kultuuriliste erinevuste ületamise ning internetiküsitluse ja intervjuude tulemuste erinevusega. Astrid Tuisk võrdles oma ettekandes “Ajastu arhiivimaterjali mõjutajana laste- ja noortepärimuse kogumisvõistluste näitel” 1992. ja 2007. aasta koolipärimisvõistluste metoodikaid ja tulemusi. Ta rõhutas, et johtuvalt küsitluskavade ülesehituste erinevustest on nende kogumisvõistluste materjale vägagi keerukas ühendada. Samas pole mõtet ka öelda, et üks kogum oleks parem kui teine – oluline on vaadelda neid nende toimumise aegses kultuurilises ja teaduslikus kontekstis. Nagu Korbi ettekanne arhiivi ja Rosalie Ottsoni vahelisest suhtlusest, oli ka Tuisu teemakäsitlus huvitav näide arhiivitöö protsessuaalsusest; ent kui Korb kõneles konkreetse koguja järk-järgulisest kohandumisest arhiivi nõudmistega, siis Tuisk tõi esile selle, et ka arhiivi enda kese on ajalises löikes muutuv.

Arvestades seda, et tegu oli juubelikonverentsiga, oli üsnagi ootuspärane, et mitmed ettekanded puudutasid arhiivi suhet nüüdiskultuuriga: arhiiv ei pea olema vaid mineviku säilitamise koht, ta peab suutma seda minevikku olevikus aktuaalseks muuta, mineviku esiletoomise kaudu kaasaega ennast mõtestada. Juba tutvustatud ettekannetest riivasid seda teemat näiteks Indrek Kuuben, kes pakkus välja interneti võimaluste kasutamise; Mari Sarv, kes viitas vajadusele arvestada ka mitte-akadeemilise kasutajaskonnaga; ning Mare Kõiva ja Rahel Laura Vesik, kelle uurimuse üks osa keskendus mäluasutuste rollile kalendrikombestiku elushoidmisel. Risto Järv oma sõnavõttus “Rahvaluulest, valest ja arhiivitolmust” esitas aga küsimuse sellest, kuidas mõjub arhiivi avalikule kuvandile tavakeeles nii tavaline viis seostada rahvaluulet vale ja arhiivitolmuga. Eelkõige väljendas ta muret selle üle, et sellised samastused paistavad välja ka folkloristide eneste keelepruugist. Samas võiksid just folkloristid ise üritada leida oma erialale ja uurimisainesele positiivsemaid konnotatsioone, rõhutada, et mitte kõik rahvaluule pole vale/väljamõeldis ning arhiiv ei koosne vaid tolmunud käsikirjadest. Liisi Laineste oma ettekandes “Kas on olemas heatahtlikku huumorit? Poleemikad ja uurijaetika tänapäeval” tõi aga esile, et avalikkuse tagasiside arhiivi tegevusele ei pruugi alati üldse positiivne olla. Ehk siis: kogukond ei pruugi olla rahul sellega, millisena ta arhiivist välja paistab. Viidates mitmetele viimastel aastatel Eestis ja mujal maailmas aset leidnud etniliste naljadega seotud juhtumile, tõstatas ta küsimuse uurijaetikast: kuidas peaks uurija käituma, kui nähtus iseenesest on olemas, kuid avalikkus käsitleb selle uurimist tabuteemade levitamisenä; kuidas peaks selliseid materjale uurimusse kaasama ja/või arhiveerima.

Katre Kikas

Folkloristid jäädvustasid Hiiumaal kooliõpilaste pärimust

Oktoobri esimesel nädalal külastasid Hiiumaa kooliõpilasi Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristid Anneli Baran, Astrid Tuisk, Piret Voolaid ja fotograaf Alar Madisson, kes intervjueerisid eri astmete kooliõpilasi, filmisid ja fotograferisid nooremate laste mängutraditsiooni. Koolipärimuse jäädvustamiseks valiti välja kolm kooli: Kärkla Ühisgümnaasium, Käina Gümnaasium ja Lauka Põhikool.

Kooliõpilased on eesti folkloristide huviorbiidis olnud varemgi. Juba 1920. aastatel leidis aset Tartu Ülikooli esimese rahvaluuleprofessori Walter Andersoni ellu kutsutud lastelaulude kogumine. 1931.–32. aastal toimusid lastehirmutiste, 1934.–35. aastal laste- ja rahvamängude ning 1938.–1939. aastal kohapärimuse kogumise võistlus, mis viidi läbi kooliõpetajate ja õpilaste kaasabil. Nende vaade oli aga enamasti suunatud minevikku, õpilastel paluti küsitleda vanemaid ja vanavanemaid.

Süsteemsemalt hakati Eestis laste- ja noortefolkloori koguma ning analüüsima alates 1970. aastaist, mitmel korral on toimunud üleriigilisi koolipärimuse kogumise võistlusi, viimased suurokogumised leidsid aset 1992. ja 2007. aastal, eraldi kogu Eestit hõlmav lasteaiapärimuse kogumine leidis aset 2011. aastal. Meretaguste piirkondade, sh Hiiumaa õppeasutused on suurematest kogumisaktsioonidest osa võtnud vähe. 1992. aasta koolipärimuse kogumisvõistlusel osales kõigest paar Kärkla Keskkooli õpilast, 2007. aastal korraldatud üleriigilisest koolipärimuse kogumise võistlusest (koduleht <http://www.folklore.ee/kp/2007/>) võtsid tulemuslikult osa taas ainult Kärkla Ühisgümnaasiumi õpilased (õpetajate Tiit Heldema, Maimo Hõbessaare ja Ruth Alase juhendamisel vastas

*Käina Gümnaasiumi tüdrukud folkloristidele kummikeksu meistriklasi demonstreerimas.
Alar Madissoni foto 2012.*

Folkloristid Piret Voolaid, Astrid Tuisk ja Anneli Baran Kõrgessaare VAK Noortekeskuses õpilasi intervjuerimas. Alar Madissoni foto 2012.

mahukale küsitluskavale 121 õpilast, ühtekokku saadeti rahvaluulearhiivi 626 lehekülge pärimust), seetõttu oli õigustatud korraldada Hiiumaal viis aastat hiljem süvendatud frontaalne järelkogumine, et jälgida tänapäeva Hiiumaa laste- ja noortepärimuse kaudu järjepidevuse ja uuenduste osakaalu ning tuvastada kohalikku eripära.

Seekordse koolipärimuse ekspeditsiooni esimesel päeval külastati Käina Gümnaasiumi, kus intervjueriti kolmanda, neljanda ja kaheksanda klassi õpilasi. Väärtuslikku teavet saadi eelkõige nooremate mängutraditsioonidest. Kolmanda ja neljanda klassi õpilased tutvustasid folkloristidele oma mängupagasit, mis oli silmapaistev erinevate liikumismängude rikkuse poolest. Oktoobri alguse kohta harukordselt soe ja päikseline ilm aitas kaasa, et lapsed kooliõues oma loomulikus ümbruses mängisid suure lusti ja rõõmuga videolindile nii lihtsamad tagaajamis- ja peitusmängud (nt “Uka-uka, mina prii!”, “Haned, luiged, tulge koju!”) kui ka suuremat osavust ja meisterlikkust nõudvad hüppe- ja keksumängud (nt rohkem tüdrukute seas levinud kummikeks). Kuigi infotehnoloogiaajastul on suur osa mängutraditsioonist kolinud virtuaalkeskonda, tunnevad Hiiumaa lapsed hästi oma emade-isade lapsepõlvemänge ja ka mängivad neid. Ühtlasi ei jää noored puutumata uutest maailma moevooludest, just seda kinnitasid Käina poisid, kes täiesti spontaanselt löid keset jutuaajamist tantsu lahti mobiiltelefonis mängima hakanud Lõuna-Korea artisti Psy selle sügise megahiti “Gangnam Style” saatel.

Varem kokku lepitud külaskäik Lauka Põhikooli jäi kogu päev väldanud ootamatu elektrikatkestuse tõttu ära, kuid Viskoosas Kõrgessaare VAK Noortekeskuses õnnestus paarikümne Lauka õpilasega kohtuda lausa kahel päeval. Õpilased teadsid pajatada rohkest nalju ja anekdoote, mitmesuguseid kummituslugusid, paikkondlikke muistendeid (nt Ungru kivist). Ühtlasi kirjeldati hulgaliselt tubaseid ajaveetmismänge, sealhulgas erinevaid sõnamänge.

Koolipärimuse välitööde kaks viimast päeva möödusid Kärkla Ühisgümnaasiumis, kus ühe koolipäeva vältel intervjueriti eri eas õpilasi.

Teisel päeval said folkloristid osa 12. klassi korraldatud õpetajate päeva tähistamisest, mida õpetajate lahkkel loal ka pildistasime ja filmisime. Sel ajal, kui abiturientid õpetajate eest koolitunde pidasid, olid õpetajad saalis õpilaste rollis ja vaatasid 1995. aastal valminud kooliteemalist filmi “Ohtlikud mõtted” Michelle Pfeifferiga peaosas. Filmivaatamisele järgnenud lühikese arutelu järel korraldasid 12. klassi noormehed õpetajatele ETV saate “Eesti mäng” formaadis mälumängu, mis põhjustas õpetajate hulgas palju elevust ning oli ühtlasi hea näide meedia ja televisiooni mõjust tänapäeva koolitraditsioonidele.

Kõik kogutud materjalid (salvestused, fotod, videod) talletatakse Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis asuvas Eesti Rahvaluule Arhiivis. Salvestasime 20 tundi intervjuusid, tegime 600 fotot ning filmisime 15 tundi videot. Ainese põhjalikum analüüs ootab ees, uurimistulemusi tutvustatakse konverentsidel ning teaduslikes ja populaarteaduslikes ajakirjades ja kogumikes. Ainese põhjal on võimalik jälgida kogukondlikke protsesse, mis on seotud ühiskondlike ja kultuuriliste arengutega, sh infotehnoloogia, meedia ja interneti mõjudega. Ühtlasi saab tuvastada traditsiooniliste ja uute ilmingute vahekordi.

Koolipärimuse välitööd said teoks tänu programmi “Saarte pärimuslik kultuurikeskkond 2011–2014” toetusele. Meie eriline tänu Tiiu Heldemale Kärkla Ühisgümnaasiumist, Siiri Pielbergile Lauka Põhikoolist, Urve Pärnamaale Käina Gümnaasiumist, Kairi Zolotovale Kõrgessaare VAK Noortekeskusest. Aitäh kõigile õpetajatele, kes aitasid kaasa, ja kõigile õpilastele, kes olid nõus meiega vestlema ning videosse ja pildile jääma.

Piret Voolaid

Kroonika

Akadeemilises Rahvaluule Seltsis

27. septembril avas ARSi 2012./13. aasta hooaja ettekandekoosolek, kus kuulati ettekandeid India folkloristikast. Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna külalisprofessor Rabindranath Sarma (Jharkhandi ülikool, India) andis ülevaate Kirde-India folkloristikast, külalisdoktorant Purabi Baruah (North-Eastern Hill University, Shillong, India) aga Manasa jumalanna austamisega seotud rituaalidest Assamis, Kirde-Indias.

24. oktoobril andis konverents “Pildi sisse minek” tagasivaate suviste kogumisretkedele, pakkudes võimalusi jätkata ka osalt eelmise aasta koguja eetika ja valikute teemat.

Piret Õunapuu (ERM) vaatles kogujate päevikuid kui ajastut peegeldavaid dokumente. Urijapoolseid arhiivikasutuse ja tõlgendamise võimalusi käsitles Marika Alver

(EKA). Intervjuu situatsioonist ja vestluspartneritega kohtumistest saadud muljete ja elamuste adekvaatse vahendamise probleeme vahendas Moon Meier (EKM).

Kristiina Tiideberg (TTLÜ, EHI) esitas oma tähelepanekuid Kihnu õigeusust 2012. aasta välitöödelt, Rasmus Kask (EVM) valgustas Eesti Vabaõhumuuseumi Kihnu välitööde metodoloogilisi probleeme. Eesti Rahva Muuseum käis välitöödel Avinurmes, tööde tagapõhja tutvustas Vaike Reemann (ERM). Marju Kõivupuu (TLÜ, EHI) võttis kokku suvel Hargla kihelkonnas läbi viidud looduslike pühapaikade ja arheoloogiamälestiste inventeerimise tulemused. Lona Päll (Hiite Maja sihtasutus) ja Reeli Reinaus (TÜ) kirjeldasid pühapaikade inventeerimise väljakutsete meetoodilisi ja teoreetilisi tasandeid.

Piiritagustest ekspeditsioonidest pakkus Ergo-Hart Västrik (TÜ) kaks võimalust pildi sisse minekuks: 2012. aasta suvel Viistinäs korraldatud isuri kultuuri festivali ja nädal hiljem peetud Luutsa külapüha, mis on praegu olulisim vadjalaste etnilist eneseteadvust manifesteeriv avalik ettevõtmine.

Internetis koguja, veel enam aga uurija ees tõusetuvatest eetilistest probleemidest, konfliktidest ja dialoogivõimalustest rääkis Maili Pilt (TÜ) oma kogemuste põhjal “teistmoodi laste” vanemate internetifoorumis. Mare Kalda (EKM) arutles geopeituse visuaalse enesekajastuse iseärasuste üle.

Konverentsi lõpus avati Eesti Põllumajandusmuuseumi näitus “Põllumajandusreform”, mis kajastab põllumajandusreformi mälestuste kogumisaktsioonis saadud materjali.

Ell Vahtramäe

Eesti Rahvaluule Arhiivis

21. juulil osales Eesti Kirjandusmuuseum ERA algatusel Tartu Hansapäevade programmis. Kirjandusmuuseumi telgis lauldi regilaule (eest võttis Helen Kömmus), kohajuttude teemalise töötoa viisid läbi Maarja Aigro ja Risto Järv, Jaanika Hunt kõneles kodukäijate, vampiiri- ja zombipärimusest ning muuseumit tutvustas Lilla Daam (Annika Kupits). Lisaks korraldati hansapäevade raames koostöös Eesti Rahva Muuseumi Postimuuseumiga Piret Pääri ja Tuule Kanni jututunde ja lauluõhtu “Linda kivist Lilla Daamini”.

28. juulil esines Mall Hiimäe Aonurme külapäeval ettekandega “Loodustunde ja kodule seostest kujuneb identiteet”.

5. augustil pidas Mall Hiimäe Mäetagusel loodus- ja kultuuripärandi väliseminaril ettekande “Metsa- ja soosaarte talude pärimus” ning osales **6. augustil** nõustajana Mäetaguse valla pärandkultuuriobjektide kaardistamisel ja kirjeldamisel.

18. augustil kõneles Mall Hiimäe Elistvere loomapargis teemal “Lõikuskuu looduskalender ja tervis”.

28. augustil esinesid Risto Järv ja Mari Sarv Eesti mäluasutuste suveseminaril Sagadis ettekandega “Rullid ja lindid, nullid ja ühed. Audio-video digiteerimisest Eesti Kirjandusmuuseumis”.

8.–13. septembrini jätkusid kohapärimuse töörühma välitööd Matsalu rahvuspargi alal, Kirbla ja Lihula kihelkondades. Osalesid Inge Annom, Jüri Metssalu, Lona Päll, Mari-Ann Rimmel, Pille Vahtmäe ja Valdo Valper. Välitööd toimusid projekti “Rahvusparkide mälumaastike kohapärimuse uuring” II raames, mis käivitus Keskkonnaameti (Matsalu rahvuspargi) tellimusel. Varasemad välitööd sama projekti raames toimusid maikuu Martna kihelkonnas ning juunis Karuse, Hanila ja Martna kihelkonnas.

24. ja 25. septembril tähistas Eesti Rahvaluule Arhiiv 85. aastapäeva rahvusvahelise juubelikonverentsiga “Arhiivid ja kogukonnad” (korraldajad Ave Goršič ja Risto Järv).

24. septembri hommikul süüdati traditsiooniliselt küünlad endiste ERA töötajate haudadel Raadi ja Pauluse kalmistul.

Esinesid Indrek Kuuben, Mari Sarv, Risto Järv, Svetlana Karm, Anu Korb, Marju Kõivupuu, Astrid Tuisk, Rita Treija, Kati Mikkola, Ülo Valk, Mare Kõiva ja Rahel Laura Vesik, Lina Sokolovaite, Svetlana Kosyreva ning Liisi Laineste.

Avati näitus “Naljakaid stseene ja lõbusaid fotoallkirju ERA fotokogust” (Ave Goršič). Koostöös huumoriajakirjaga *Pilkaja* kuulutati välja kogumisvõistlus “Minuga juhtus üks naljakas lugu”. Esitleti Mall Hiemäe koostatud raamatut *Virumaa vanad lastemängud* (EKM Teaduskirjastus, Viru Instituut 2012) ning Ingrid Rütli uurimust *Eesti uuema rahvalaulu kujunemine* (EKM Teaduskirjastus 2012).

28. septembril võttis Eesti Kirjandusmuuseum ERA eestvõttel osa teadlaste ööst (põhikorraldaja Jaanika Hunt). Maailmalõpusteemalise festivali andsid oma panuse ettekannetega Andreas Kalkun, Eve Annuk ja Jaanika Hunt, regilaule tutvustasid Helen Kõmmus ja Taive Särg, kirjandusmuuseumi maja tutvustas Lilla Daam (Annika Kupits).

28. septembril esines Risto Järv Saksamaal Rostockis enda ja Mari Sarve ühisettekandega “From Regular Archives to Digital Archives” sümposiumil “Corpora ethnographica online”.

5. oktoobril toimus Kuressaares Saaremaa Keskraamatukogus Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi ja Tartu Ülikooli rahvaluule osakonna muinasjuttude töörühma sügisseminar “Lood kui identiteedi loojad“ (põhikorraldaja ERA poolt Annika Kupits). Esinesid Taive Särg (Jursi küla Bruno Pao lugudes. “Fakt peab saama inimeseks“), Helen Kästik (Maailma tõlgendamine läbi lugude), Moon Meier (Jutuvestmine paigaidentiteedi loomise vahendina), Kärri Toomeos-Orglaan (Taaskasutatud muinasjutud – Raudami juhtum), Reeli Reinaus (Muinasjuttude tõlgendustest filmi- ja telemaailmas), Eda Kalmre (Sõrvemaa paigad ja pärimus), Merili Metsvahi (Saaremaa libahundimuistenditest) ja Risto Järv (Saaremaa ja Sitsiilia – ühest “eesti rahva enemuistsest jutust”).

Esitleti Mari Lepiku koostatud väljaannet *Sõrwema-Sõrvemaa*, Risto Järv ja Merit Karise esitlesid veebiväljaande “Sõit, sõit, sõit Sõrve poole” jutuosa ning Annika Kupits kuulutas välja tondijuttude kogumisvõistluse Saaremaa koolides.

Seminar toimus Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi, Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna, Kultuuriteooria Tippkeskuse ja Saare Maakonna Keskraamatukogu koostöös. Seminariga tähistati ühtlasi Saare Maakonna Keskraamatukogu 105. aastapäeva. Tutvustati rändnäituseks saanud ja Kuressaares avatud

ekspositsiooni “Naljakaid stseene ja lõbusaid fotoallkirju ERA fotokogust”.

5. ja 6. oktoobril osales Anu Korb Venemaal Vjatka Riikliku Ülikooli konverentsil “Актуальные проблемы исследований этнокультурного наследия стран и регионов”, kus pidas ettekande “Отражение переселения эстонцев в Вологодско-Вятский регион в эстонской печати”.

8. oktoobril pidas Anu Korb Vjatka Riikliku Ülikooli üliõpilastele loengud “Собрание фольклора и архивы” ja “Собранные воспоминания и получившиеся из них рассказы”.

9.–15. oktoobrini jätkusid kohapärimuse töörühma (Jüri Metssalu, Mari-Ann Rimmel, Pille Vahtmäe ja Valdo Valper) välitööd Matsalu rahvusparki alal Martna ja Ridala kihelkonnas.

19. oktoobril esines Risto Järv Ungaris Hajdúböszörmény'is Debreceni ülikooli korraldatud konverentsil ettekandega “Brother and sister in Estonian Fairytale “The Coal Porridge”.”

24. oktoobril esines Moon Meier Akadeemilise Rahvaluule Seltsi kogumiskonverentsil “Pildi sisse minek” ettekandega “Kuidas tõlkida elamust: intervjuusituatsioon ja akadeemiline kirjutus”.

30. oktoobril esitleti Rakveres Lääne-Virumaa Keskraamatukogus Viru Instituudi korraldatud üritusel Mall Hiimäe raamatut *Virumaa vanad lastemängud*. Raamatust kõneles autor, Eesti Kirjandusmuuseumist Risto Järv. Tutvustati Rakverre jõudnud rändnäitust “Naljakaid stseene ja lõbusaid fotoallkirju ERA fotokogust”.

1. novembril esines Mall Hiimäe loodusõhtul Lihulas ettekandega “Hingedeae – pidepunkt teel minevikust tänapäeva”.

2. ja 3. novembril osales Anu Korb Voore külalistemajas Tartu Ülikooli korraldatud valdkondadevahelisel seminaril “Kultuuriruumide loomise ideoloogiad ja praktikad”.

15. novembril pidas Mall Hiimäe Eesti Loodusmuuseumis ettekande “Linnud rahvausundis”.

29. ja 30. novembril toimus Eesti Kirjandusmuuseumis regilaulukonverents “Laulvad kogukonnad” (korraldajad Mari Sarv ja Andreas Kalkun).

Esinesid Mari Sarv (Regilaulud ja kogukonnad. Saateks), Aado Lintrop (Lood ma võtsin lutsu suust), Frog (Mythology, Poetic Register and Dialects of Singing), Kristo Siig (Kuningamäng – kas jälg muistsest võimurituaalist), Mikk Sarv (Lauluvaimustuse tulemisest – Hellero laulupargi lugu), Heidi Haapoja (Kalevalaic rune singing and oral composition in the Finnish new wave folk music), Andreas Kalkun (Setode lavale toomine. Schultzist Pulstini), Taive Särg (Euroopa viimased metslased ja nende laulud filmides), Ingrid Rüütel (film “Marina Rooslaid”).

Esimese konverentsipäeva lõpetas Uroshämara kontsert Tartu Kirjanduse Majas.

Konverentsi teise päeva esinejad olid Liina Saarlo (Laulmata kogu. Walter Andersoni lastelaulude avaldamisest Vanas Kandles), Pikne Kama (Matuseteemalised regilaulud ja arheoloogia), Heikki Laitinen (Kilpalaulu Ilomantsin Mekrijärvellä heinäkuussa 1845),

Venla Sykäri (Kilpalaulukulttuurien yhteisöllisyydestä), Natalia Ermakov (Tänapäeva ersa-mordva itkud), Pekka Huttu-Hiltunen (Mikä tekee laulusta ja laulamisesta niin tehokkaan kommunikaatiomuodon?), Janika Oras (Kolga-Jaani laulik Marie Sepp ja tema kogukonnad) ja Vahur Aabrams (Kahe lauluema juurtest. Martina Ir'ost Anne Vabarnani).

Esitleti filmi “Peast päästetud. Eesti Rahvaluule Arhiivi salvestustehnikast ja kogumispoliitikast” (režii Maarja Aigro, montaaž Janno Simm) ning näidati filmi “Regilaul – laulud õhust” (režissöör Ulrike Koch).

Moon Meier

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnas

10.–12. juulini osalesid Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov Ajaccos (Prantsusmaa) Euroopa ühingu töörühma Astronomy in Culture seminaril “Prehistoric Monuments and Legends” ettekannetega “Creating a Place in the Internet” ja “Legends about Giants”.

12.–18. juulini toimusid Eesti-Bulgaaria koostööprojekti raames Ekaterina Anastasova välitööd Muhus, Saaremaal ja Kihnus (Kihnus koos Mare Kõivaga), uurimaks pühapaikade diskursust, usundilist pärimust nõukogude perioodil ja postsotsialistlikus ühiskonnas.

15.–18. augustini osales Renata Sõukand Lundis 19. rahvusvahelisel toiduuurijate konverentsil “Return of traditional food”, kus esitas enda ja Raivo Kalle ettekande “Going green: reintroduction of the wild food plants into the cuisine of Estonians”.

23. ja 24. augustil osales Katre Õim Pühajärvel rahvusvahelises leksikograafia suvekoolis “Leksikograafia traditsioonide ja keeletehnoloogia ristteel”, kus tegi ettekande “Eesti fraseoloogia (arvuti)leksikograafiline käsitus”.

29. ja 30. augustil osalesid Renate Sõukand ja Raivo Kalle Tallinnas rahvusvahelisel konverentsil “Turning Points in Baltic and Central East” ettekandega “Supported Regional Food Culture in Estonia: Sustainability through Identity and Commercialization”.

10.–13. augustini käisid välitöödel Rõuge, Karula ja Valga kihelkondades ning **31. augustil** ja **18. oktoobril** Kanepi kihelkonnas Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov.

6.–8. septembrini osales Anneli Baran Stockholmis rahvusvahelisel kujundkõne uurimise aastakonverentsil “The Stockholm Metaphor Festival” ja tegi seal ettekande “On the role of Phraseology in online media”.

24.–30. septembrini osalesid Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov Ljubljanas Euroopa ühingu Astronomy in Culture rahvusvahelisel aastakonverentsil “Ancient Mythology and Modern Prophets”.

25. septembril avati kirjandusmuuseumi saalis Lina Gergova fotonäitus “Nationalism and urban festivity in post-socialist Europe (Estonia, Bulgaria, Slovakia)”, mis jäi vaadata oktoobri lõpuni.

1.–5. oktoobrini käisid folkloristid Anneli Baran, Piret Voolaid ja Astrid Tuisk (ERA) ning fotograaf Alar Madisson Hiiumal õpilaspärimust kogumas. Külastati Käina Gümnaasiumi, Kõrgessaare VAK Noortekeskust, Kärkla Ühisgümnaasiumi, kus esineti ka koolitundides noortepärimuse teemadel. Piret Voolaid kogus koolipärimust Tartu Kivilinna Gümnaasiumi 5.–7. klassi õpilastelt.

4. oktoobril pidas Tõnno Jonuks Eesti Akadeemilise Usundiloo Seltsi loengusarjas “Isik religioonis: rollid ja kangelased” ettekande “Nõiad, teadjad või šamaanid. Kas kiviajast saab leida usujuhte?”.

16. oktoobril tegi Asta Õim Kunda gümnaasiumi keelepäeval ettekande “Mis värvi on armastus? (värvused kujundikandjana)”.

24. oktoobrist 22. novembrini kirjandusmuuseumi fuajees raamatunäitus “Sloveenia folkloristika. Väljaanded.” Koostajad Mare Kõiva, Andres Kuperjanov.

4.–11. novembrini Lõuna-Portugalis Taviras toimunud 6. rahvusvahelisel vanasõnade kollokviumil (6th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs (ICP12)) esinesid Anneli Baran (Phraseology in Political Discourse – A Case of Social Media), Arvo Krikmann (On the Fate of Some Fixed Expressions on the Internet) ja Piret Voolaid (On Paremiological Findings in the Estonian Daily Newspaper Postimees).

6. novembril esines Asta Õim eurotõlkijate seminaril “Metafoorist alguseni” kaheosalise ettekandega “See keeruline lihtne metafoor”.

15. novembril tegi Asta Õim Emakeele Seltsi ettekandekoosolekul ettekande “Mõiste kaudu tähenduseni”.

16. novembril korraldas osakond koos Tartu Ülikooli, Eesti Akadeemilise Usundiloo Seltsi ja Akadeemilise Rahvaluule Seltsiga kirjandusmuuseumi saalis) Euraasia põlisrahvaste šamanismi uurija, Ungari folkloristi ja etnoloogi Mihály Hoppáli 70. sünnipäeva sümposiumi “Narrated Worlds of Belief”. Esinesid Mihály Hoppál (The Eurasia Concept: Myth and Reality), Ülo Valk (The Land of Dismembered Goddess: Notes on Place-Lore in Assam), Merili Metsvahi (Relationships between the brother and sister in Estonian and Karelian folk tales), Hasso Krull (Sister’s Metamorphoses: Shamanism with Animism), Ergo-Hart Västrik (How to portrait Votian nature spirits?), Judit Kis-Halas (Inherited objects – hereditary power. Persistence and change of a divinatory healing ritual), Liivo Niglas ja Eva Toulouze (Studying religion through an individual: reflections on Yuri Vella’s spiritual practice), Mare Kõiva (The Witch of Äksi – Portrait of a Witch from Local Impressions).

Konverentsi raames avati Andres Kuperjanovi ja Mare Kõiva koostatud fotonäitus „Mihaly Hoppal“. Vt lähemalt <http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/hoppal/>.

22. ja 23. novembril korraldas osakond Mäetaguse mõisa külalismajas seminari “Keelest meeleni 5: Internet, kohad, narratiivid, väärtused”. Seminar oli seotud EKM folkloristika osakonna 65. juubeli ning folklooriajakirjade *Mäetagused* ja *Folklore: EJJF* kokku 100 numbril ilmumisega. Esinesid Piret Voolaid (Paröömilistest leidudest ajalehes *Postimees* ja ühest meediaprojektist), Liisi Laineste (Estraadist püstijalani:

stand-upi minevik, olevik ja tulevik Eestis), Reet Hiimäe (Tähenduste ja identiteedi konstrueerimisest Kassnurme mägede näitel), Tõnno Jonuks (Religiooni materiaalsus – usulised esemed Eesti arheoloogiakogudes), Eda Kalmre (Tõde ja valikud. Pilguheit ühe uurimuse taha), Renata Sõukand ja Raivo Kalle (Metsikute söögitaime küsitlus 2011/2012), Ell Vahtramäe (põllumajandusmuuseum, Kust tuleb toit?), Arvo Krikmann (Eesti mõistatuste andmebaas ja geograafiliste levikupiltide kaardistaja), Andres Kuperjanov (Skript), Nikolai Kuznetsov (Mida Juku ei õpi... Komi keelesituatsioonist), Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov (Rootsieestlaste rituaalne aasta. Vaade migrandi aknast) ning Maarja Villandi (Ebateaduslikest teooriatest soome-ugri keelesuguluse alal ehk keelesuguluse tekkelood). Lähemalt <http://www.folklore.ee/ri/fo/konve/2012/mtseminar/>.

29. ja 30. novembril toimus Tartus Haridus- ja Teadusministeeriumi, Tartu Ülikooli eetikakeskuse, Eesti Rahva Muuseumi, Eesti Kirjandusmuuseumi koostöös lasteaiapäetajate koolitusseminar “Sõnad üksi ja kambakesi koos”. Seminari üks korraldajaid oli FO teadur Piret Voolaid ja vanemteadur Asta Õim esines ettekandega “Meie igapäevane kujundlik keel”.

30. novembril esinesid Renata Sõukand ja Raivo Kalle Eesti Maaülikoolis seminaril “Tervise- ja loodustooted kohalikest taimedest” ettekandega “Kasemahla ja vahtramahla rahvusvaheline kasutus ja võimalused väärindamiseks”.

Teisipäevaseminarid

2. septembril tutvustas Reet Hiimäe vastilmunud artiklikogumikku *Mis on ühist Gilgamešil ja geeniuurimisel? Käsitlusi kultuurist ja usundist*.

27. novembril esines Arvo Krikmann: “Tänasida kanakonte ära viska kiirteele. Mõnede ütluste käekäigust internetis”.

Asta Niinemets

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas

4. septembril Turu ülikooli folklorist Kirsi Hänninen loeng “Folkloristic views on the UFO phenomenon” (Folkloristlikke vaateid UFO-fenomenile).

11. septembrist 31. oktoobrini pidas külalisprofessor Rabindranath Sarma (Jharkhandi ülikool, India) eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna juures ingliskeelse loengukursuse “India põlisrahvaste kultuurid”.

4. oktoobril pidas Helsingi ülikooli dotsent Pertti Anttonen osakonnas loengu “The Ambiguity of Collectivism and Individualism in Post-Romanticist Folklore Studies” (Kollektivismi ja individualismi kahemõttelisus romantismijärgses folkloristikas).

5. oktoobril Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi ja Tartu Ülikooli rahvaluule osakonna muinasjutude töörühma sügisseminar “Muinasjutud ja jutupärimus. Lood kui identiteedi loojad“ Saare maakonna keskraamatukogus.

6. novembrist 5. detsembrini külalisõppejõu Judit Kis-Halasi (Pécsi ülikool, Ungari) ingliskeelne loengukursus “Witches, Healers, Magicians. Vernacular Magic and Healing in Early Modern Europe” (Nõiad, ravitsejad ja targad. Rahvapärane maagia ja meditsiin varauusaegses Euroopas).

Novembris-detsembris Judit Kis-Halasi filmiprogramm “Witchcraft staged and directed”.

Kaitstud doktoritöö

Toms Kencis (TÜ kultuuriteaduste ja kunstide instituudi doktorant, **5. oktoobril**) ***A disciplinary history of Latvian mythology*** (Läti mütolooia distsiplinaarne ajalugu). Juhendajad Kristin Kuutma ja Ülo Valk, oponendid Pertti Anttonen (Helsingi ülikool) ja Rūta Muktupāvela (Läti Kultuuriakadeemia).

Liilia Laaneman

NEWS IN BRIEF

Birthday Greetings!

Olli Kõiva (80), Tiiu Salasoo (80), Mall Hiimäe (75), Luule Krikmann (75), Kristi Salve (70), Mihály Hoppál (70), Igor Tõnurist (65), Rein Saukas (65), Janīna Kursīte (60), Tamara Luuk (60), Ülo Valk (50).

Estonians and Setus in the villages of Krasnoyarsk Krai

Anu Korb gives an overview of an expedition to the Setus living in Siberia from April 19 to May 18.

Humour on socio-political field

Maarja Lõhmus recalls the 24th Conference of the International Society of Humour Studies held in Kraków, Poland, on June 25–29, 2012.

Doctoral thesis on Lithuanian proverbs

Anneli Baran introduces Dalia Zaikauskienė's doctoral thesis on Lithuanian proverbs, which was defended at Vilnius University on June 28, 2012.

12th International Summer School and Symposium on humour and laughter

Liisi Laineste writes about the summer school held in Savonlinna, Finland, on July 2–7, 2012.

Conference on figurative language studies in Stockholm

Anneli Baran writes about the Stockholm Metaphor Festival that took place on September 6–8, 2012.

Communities in archives and archives in communities

Katre Kikas gives an overview of the conference dedicated to the 85th anniversary of the Estonian Folklore Archives on September 24–25.

Folklorists record school tradition on Hiiumaa Island

Piret Voolaid gives an overview of the expedition of folklorists from the Estonian Literary Museum to the schools of Hiiumaa in the first week of October.

Calendar

A brief summary of the events of Estonian folklorists from August to December 2012.